

УДК 159.923.2: 378.147 (045)

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ

О.О.Олійник

***Анотація.** У статті розкрито основні групи компетентностей особистості, визначено специфіку професійної компетентності та її сфер. Проаналізовано особливості розвитку професійної компетентності у студентському віці.*

***Ключові слова:** компетентності, професійна компетентність, студентський вік.*

***Аннотация.** В статье раскрыты основные группы компетентностей личности, определена специфика профессиональной компетентности и ее сфер. Проанализированы особенности развития профессиональной компетентности в студенческом возрасте.*

***Ключевые слова:** компетентности, профессиональная компетентность, студенческий возраст.*

***Summary.** The article deals with the main groups of personality competences, determines the professional competence specifics. Peculiarities of student's professional competence development were analyzed.*

***Key words:** competences, professional competence, student's age.*

Постановка проблеми. Перехід освітньої системи України на новий тип гуманістично-інноваційної освіти зумовлює підвищення соціально-професійних вимог до особистості майбутнього фахівця та його діяльності. Зокрема, потребує розробки і впровадження нових засобів формування всебічно розвиненої особистості, здатної не лише використовувати отримані знання, уміння і навички у професійній діяльності, а й постійно удосконалювати їх новими, актуалізувати і гнучко використовувати в нових умовах, самостійно набувати власного досвіду. У даному контексті розглядається поняття ключової компетентності, яке включає: спроможність особистості відповідати на індивідуальні та соціальні потреби; комплекс знань, умінь, навичок і ціннісних орієнтацій особистості. Ключова компетентність як поняття відбиває три аспекти: 1) сприяє досягненню успіхів у житті; 2) стимулює розвиток якості соціальних інститутів; 3) відповідає різноманітним галузям життєдіяльності особистості.

Мета статті: на основі теоретичного аналізу визначити основні структурні складові професійної компетентності та охарактеризувати особливості її розвитку; експериментально визначити рівень готовності до саморозвитку у студентському віці як складової професійної компетентності.

Виклад основного матеріалу. Поняття „компетентність” розуміється науковцями як спроможність кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати певне завдання, роботу [4, с. 6]. На думку фахівців, тут йдеться про відповідний набір знань, навичок та відношень, що дають змогу особистості ефективно діяти або виконувати функції, які сприяють досягненню певних цілей у професійній галузі або виді діяльності. На думку О.А.Оврачук означеній позиції відповідають такі індикатори компетентності: набуті знання, вміння, навички, певні навчальні досягнення [7].

На підставі вибору ключових компетентностей в зарубіжних країнах узагальнено класифікацію основних груп компетентностей:

соціальні компетентності пов'язані з оточенням, життям суспільства, соціальною діяльністю особистості та репрезентованою здатністю до співпраці, мобільністю в різних соціальних умовах, соціальними й громадянськими цінностями та вміннями;

мотиваційні компетентності відбивають внутрішню мотивацію, інтереси й індивідуальний вибір особистості – винахідливість, бажання змінити життя на краще, здатність до навчання;

функціональні компетентності пов'язані зі сферою знань, уміннями оперувати науковими знаннями та фактичним матеріалом – лінгвістична компетентність, уміння використовувати джерела інформації для власного розвитку [5, с. 8-9].

Цілком правомірним є інтерес в науці до поняття „компетентний”. Його тлумачать як „знаючий, поінформований у певній галузі”, той, що „має право на основі своїх знань або повноважень робити чи вирішувати що-небудь, судити про що-небудь” [6, с.315]. У словнику С.І.Ожегова поняття „компетентний” визначається як значний, поінформований, авторитетний у будь-якій галузі, що володіє компетенцією [5, с. 248].

Сьогодні компетентісний підхід до наукового осмислення педагогічних процесів і явищ визнано як інноваційний погляд на проблему визначення ресурсів випереджувального освітнього розвитку, то особливої уваги набуває уточнення поняття „професійна компетентність”. Це поняття розглядають як інтелектуальну компетентність, під якою розуміють значний обсяг знань про різне – гнучкість, швидкість, актуалізацію в певний момент необхідної інформації [4, с. 10].

На нашу думку однією з найбільш сприятливих умов для набуття людиною особистісно необхідних компетентностей протягом всієї її життєдіяльності є конкурентноспроможність особистості на демократичних засадах суспільства.

Конкурентноспроможна особистість – „особистість, яка здатна швидко й безболісно адаптуватися до постійних змін суспільних умов, науково-технічного прогресу й нових видів діяльності та форм спілкування за умови збереження позитивного внутрішнього психоенергетичного потенціалу й гармонії” [1, с. 577].

Зазначимо, що компетентність є тією базовою характеристикою, яка виступає психологічним фундаментом розвитку особистісних та професійних якостей людини в будь-якій сфері її життєдіяльності. Поняття „компетентність” охоплює знання, уміння, навички, способи та прийоми їх реалізації в діяльності, спілкуванні та саморозвитку особистості.

М.Й.Варій виділяє поняття „компетентність конкурентноспроможної особистості”, яке, на думку автора, може виявлятися у певній професійній діяльності і розглядається не лише в діяльнісному контексті, а й у комунікативному. Так в структурі компетентності конкурентноспроможної особистості можна представити два компоненти: 1) діяльнісний, який включає знання, уміння, навички і способи здійснення професійної діяльності; 2) комунікативний, який включає знання, уміння, навички і способи здійснення ділового спілкування [1, с.583].

Отже, говорячи про відповідну компетентність сучасного студента, маємо розуміти під цим поняттям не лише знання, уміння й навички, але й досвід діяльності і ціннісні орієнтації особистості.

Варто зауважити, що професійна компетентність особистості становить об’єкт чисельних досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців. Визначимо, що професійна компетентність свідчить про залучення людини до загального культурного світу цінностей, в яких вона реалізує себе як спеціаліст, професіонал, що володіє не лише знаннями, уміннями і навичками, але й здатністю до самоосвіти.

Професійна компетентність – особистісне утворення, яке визначається наступними особливостями: базовими знаннями й уміннями, ціннісними орієнтаціями фахівця, мотивами його діяльності, усвідомленням самого себе у світі та світу навколо себе, стилем взаємодії з людьми, загальною культурою, здатністю до розвитку свого творчого потенціалу [4, с. 36].

Узагальнюючи дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців зазначимо, що показниками професійної компетентності особистості є грамотність, освіченість, ерудованість.

Л.Г.Карпова у структурі професійної компетентності виділяє такі сфери: 1) мотиваційна – інтегральна якість, яка репрезентує все те, що включає поняття спрямованості особистості, а виявом її виступає особистісно-мотиваційна, загальнокультурна і соціальна компетентності; 2) операційно-технологічна сфера – сфера, яку характеризують відповідні знання, уміння, якості, що зумовлюють ефективність реалізації професійних функцій фахівця; 3) сфера саморегуляції – сфера, результатом якої є психологічна компетентність, самооцінка та аутокомпетентність [3, с.15-16].

Особливого значення у своїх дослідженнях українські науковці Н.В.Ладогубець і Е.В.Лузік надають проблемі організації самостійної роботи студентів у процесі їх навчання у вищому навчальному закладі і виділяють самостійну роботу студентів як складову професійної компетентності майбутніх фахівців. Зокрема, вони виділяють певні вимоги, які висуваються до рівня сформованості самостійності у майбутніх фахівців у ВНЗ: „формування цілісної системи світоглядних, поведінкових, творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації особистості” [2, с.125]. Дослідники виділяють проблему саморозвитку особистості студента, наголошуючи „на необхідності принципової перебудови і вдосконалення тих форм навчання, що формують знання, вміння, навички і тих, хто створюють умови для формування у студентів здатності до самостійного прийняття рішень, вирішення нестандартних і нетипових задач, високої

професійної мобільності, яка характеризується, в першу чергу, здатністю самостійно здобувати знання, постійно і самостійно вчитися” [2, с.127].

Узагальнюючи вище представлені дослідження, визначимо основні складові компетентності саморозвитку особистості студента:

когнітивна складова – системоутворююча, що включає пріоритетні цінності професії, в якій саморозвиток виступає не лише передумовою її сталої ефективності, але й особливим різновидом діяльності, результатом якої є забезпечення випереджувального саморозвитку, навчання, виховання;

особистісна складова – інтегральна, яку утворюють такі характеристики як самоактуалізація – прагнення людини до повного виявлення і розвитку всіх своїх особистісних можливостей, найвищий рівень мотивації, пов’язаний з процесами самореалізації, самоздійснення, самосприйняття; усвідомлення на рівні переконань важливості самостійного здобуття і поглиблення знань про саморозвиток;

операційно-процесуальна – передбачає удосконалення умінь і навичок у галузі самопізнання, рефлексії – осмислення діяльності, спрямованої на саморозвиток і на розвиток цієї діяльності, саморефлексії.

Аналіз наукових джерел показує, що однією з провідних професійних компетентностей особистості студента є здатність до саморозвитку. Тому у своєму дослідженні ми визначали рівень розвитку готовності до саморозвитку та компетенції особистості студента, що є похідними від нього (методика В.Павлова). Всього експериментально-дослідною роботою було охоплено 48 студентів 2-3 курсів спеціальностей „Соціологія” та „Соціальна робота” Національного авіаційного університету. Аналіз результатів експериментальних даних, показав, що у студентів переважає середній рівень готовності до саморозвитку (85,4%), високий рівень виявлено у 10,4% і низький лише у 4,2%.

У результаті емпіричного дослідження нами також було встановлено, що у студентів з високим рівнем готовності до саморозвитку (10,4%) переважає високий та середній рівні розвитку наступних компетенцій: уміння організувати самопізнання (8,4%), здатність до вольових дій (8,4%), уміння визначати свій локус контролю (6,25%), здатність до саморефлексії розвинена у всіх респондентів даної підгрупи.

У студентів з середнім рівнем готовності до саморозвитку (85,4%) виявлено переважно середній рівень розвитку компетенцій: уміння організувати самопізнання (45,8%), здатність до вольових дій (60,4%), уміння визначати свій локус контролю (66,7%), здатність до саморефлексії (54,2). У підгрупі студентів з низьким рівнем готовності до саморозвитку (4,2%) виявлено лише низький рівень розвитку вище зазначених компетенцій. На основі аналізу психолого-педагогічних джерел та отриманих експериментальним шляхом даних виділимо основні особливості саморозвитку сучасного студента: 1) широта інтелектуальних інтересів та відсутність їх систематизації; 2) інтерес та інтелектуальна ініціативність у створенні чогось нового, індивідуальний стиль розумової діяльності; 3) підвищення самоконтролю, саморегуляції, самопізнання, саморефлексії; 4) розвиток вольових рис характеру.

Висновок. Досліджуючи процес саморозвитку та компетентності особистості майбутнього фахівця як передумов результативності його професійної діяльності, узагальнимо, що, разом з тим, їх розвиток є психологічною умовою усвідомлення особистістю необхідності підвищення рівня особистісної культури, ретельної організації професійної діяльності та ділового спілкування як основ розвитку конкурентноспроможної особистості. Адже функціонування сучасного суспільства вимагає від особистості майбутнього фахівця таких якостей, за допомогою яких вона була б здатна адаптуватися до складних умов життєдіяльності, боротьби за вищий статус у суспільстві, систематично оволодівати новими знаннями, уміннями, навичками, долати перешкоди на шляху до поставленої мети, проявляти здатність до оригінальності та винахідливості, зберігати психічну стійкість.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні особливостей розвитку мотиваційної та регулятивної сфер компетентності студентської молоді як складових їх професійної компетентності.

Література

1. Варій М.Й. Психологія особистості: Навч. пос. / М. Й. Варій. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 592 с.
2. Лузік Е.В. Проектування цілісного процесу самостійної роботи студентів як складової професійної компетентності майбутніх фахівців / Н. В. Ладугубець, Е. В. Лузік // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр. – К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту „НАУ-друк”, 2004. – Вип. 2. – 132 с.
3. Карпова Л.Г. Формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Л. Г. Карпова. – Харків, 2004. – 20 с.

4. Компетентність саморозвитку фахівця: педагогічні засади формування у вищій школі / О. О. Біла, Т. Р. Гуменникова, Я. В. Кічук та ін. – Ізмаїл: ІДГУ, 2007. – 236 с.
5. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М. : Русский язык, 1984. – 798 с.
6. Словарь иностранных слов / Под ред. И. В. Лехина, С. М. Лошкиной, Ф.Н. Петрова. – М. : Сов. энцикл., 1964. – 784 с.
7. Трубачева С.Є. Умови реалізації компетентнісного підходу в навчальному процесі: компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / С. Є. Трубачева // Під ред. О.А. Овчарук. – К. : „К.І.С.”, 2004. – С.53 – 65.